

משרד החקלאות
וכיתוח הכפר

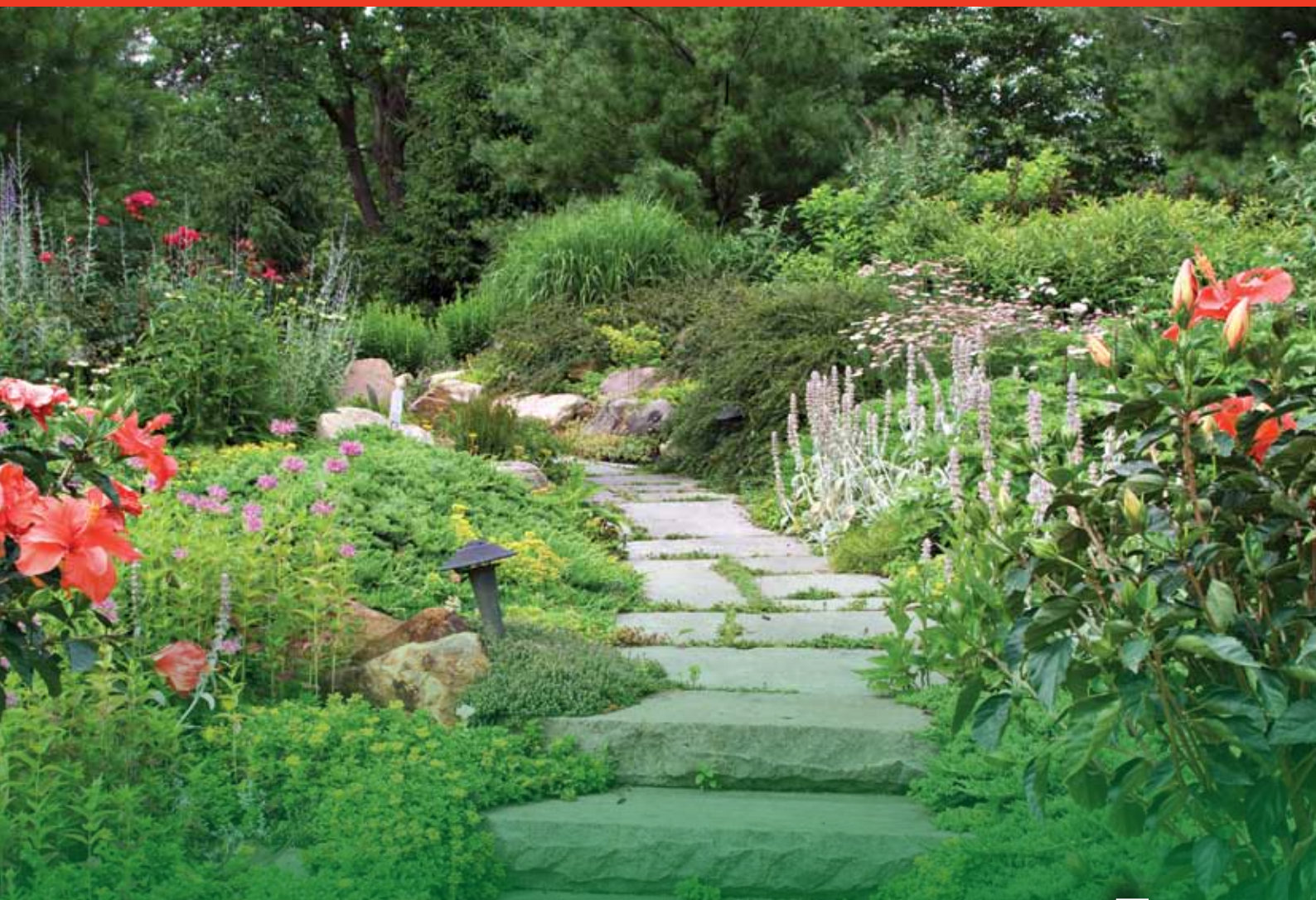
ועדת השמיטה

המשרד לשידווחי דת

שנת שמיטה תשע"ה

לקראת שמיטה

תשע"ה

בגן כפול

הנחיות להכנת גן הנוי לשנת השמיטה
וטיפול בגן בשמיטה

אגרונום ישראל גלון, מנהל אגף פרחים והנדסת הצומח
ופקיד היערות, שה"מ, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

(החומר הוכן ע"פ דפון משנת תש"ס שנכתב ע"י אגרונום
מוטי שומרון ממכון התורה והארץ,
בעריכה וייעוץ של ד"ר משה זקס (המכון לחקר חקלאות
ע"פ התורה) ואגרונום יצחק הל-אור ממשרד החקלאות

שנת תשע"ה הינה שנת שמיטה, שנה שהתורה נתנה לנו למנוחת האדם והקרקע. גינות הנוי, הפרטיות והציבוריות שנועדו לשפר את איכות החיים והסביבה, הינם חלק מעבודת הקרקע ולכן, צריכות להשתלב בהלכות שנת השמיטה.

אנו מקבלים פניות רבות של גננים, ושל אנשים ציבור דתי ומציבור שאינו דתי בשאלה כיצד להיערך לשמיטה וכיצד לטפל בגן הנוי בשמיטה. דפון זה נועד לתת מענה כללי לעוסקים בגינון המעוניינים להכיר ולפעול בגן על פי עקרונות המותרים בשמיטה.

מתוך נסיון של ארבע שמיטות, אנו יודעים שניתן לשמור את מצוות השמיטה כהלכתה בגן הנוי והגן יראה טוב. יש להיערך לכך בהקדם. מומלץ להקדים נטיעות לשנה זו תשע"ד ובשנת שמיטה לעסוק רק בטיפול בגן על פי המותר. ומיד לאחר שנת השמיטה בשנת תשע"ו נתחיל שוב במרץ רב בביצוע גנים ובנטיעות של עצים ושאר צמחי הגן. את שנת השמיטה ננצל להתארגנות, לתיקון הדומם ושיקום מערכות השקיה, להשתלמות, לימוד, מנוחה, משפחה, חברים ועוד.

בחרתי להביא לפניכם את עיקרי הנושאים הקשורים להכנת הגן לשמיטה וכן ריכזתי בסוף הדפון את העבודות המותרות והאסורות במהלך השמיטה בטבלה. אין לי ספק שהחומר תמציתי ומחייב הרחבה בלימוד מתוך חוברות, ספרים וימי עיון.

קיימות גישות שונות להתייחסות לגן הנוי בשמיטה, אך כולן מונחות ע"פ הכלל של "אוקמי ואברויי" כלומר עבודות הקשורות לקיום הגן ["אוקמי"] מותרות, ואילו עבודות הקשורות לשיפור הגן והצמחים ["אברויי"] אסורות. הדפון שלפניכם מביא הנחיות מקצועיות ע"פ בסיס הילכתי של הרבנות הראשית לישראל ומכון התורה והארץ. המעוניינים בגישות אחרות יפנו למקורות הספרות כפי שמוצעים בסוף הדפון, וכן יפנו לייעוץ הילכתי עם הרב המקומי.

לקראת ובמהלך השמיטה אשמח לעזור לפונים ע"פ הכתובות הבאות:

פקס לשאלות: 03-9485887 | דוא"ל: isgalon@shaham.moag.gov.il | אתר שה"ם: www.shaham.moag.gov.il

אתר משרד החקלאות: www.moag.gov.il

ערוגת עשבוניים
רב שנתיים בשמיטה

גן השושנים בירושלים
בשמיטה

לקראת שמיטה
בגן הנוי

על פי הוראות הרבנות הראשית אין להשתמש בהיתר מכירת הקרקע לגוי בגן הנוי הפרטי ו/או הציבורי (מפני שאין הדבר מוגדר כשעת הדחק). לפיכך יש להערך מבעוד מועד, כראוי, השנה בשנה השישית, תשע"ד, על מנת שנוכל להנות מגן הנוי בשנת השמיטה תשע"ה ולאחריה.

המלאכות האסורות לביצוע בשביעית הן: חרישה, זריעה, זמירה, קצירה ובצירה (כדרך הקוצרים). גם שתילה, נטיעה והשקית הנבטה כלולות לרוב הדעות באיסור זריעה. כמו-כן אסור המסחר בפירות שביעית. פירות הגן מותרין לכלל הציבור אך, צריך לנהוג בהם בקדושת פירות שביעית.

שאר מלאכות הגן מותרות, כאשר עשייתן נועדה לקיום הצמח וקיום הגן וכדי למנוע נזק ניכר לצמח (או לפדיון). לפיכך בשנת השמיטה תעשינה בגנים, רק הפעולות הנדרשות לקיום הגן.

עבודות פיתוח ואחזקה שאינן חקלאיות כגון: סלילת מדרכות, קירות, גידור, רישות. הכנת מערכת השקיה לגן שיבוצע לאחר השמיטה אפשר לבצע בשנת השמיטה, במגבלות מסוימות, ובפרט ביחס לעבודות עפר (במקרה של ספק מומלץ לשאול שאלת חכם).

גינות בבתים משותפים - כל אדם מישראל מזהר על שמיטת אדמתו, לכן הוא עובר על מצוות "ושבתה הארץ" גם כאשר אחרים עובדים באדמתו. קל וחומר, שאין להשתתף בתשלום עבור ביצוע מלאכות אסורות בגינות. אי לכך כדאי לשכנע את שאר הדיירים בבית משותף, שאפשר לקיים את גינת הנוי המשותפת ברמה נאותה בשמיטה על פי ההלכה. אם אי אפשר לשכנעם, אין להכנס לריב ומומלץ להודיע בכתב ובעל פה לוועד הבית שמבקשים שהסכום שמשולם כמיסים לא ישמש לצורכי הגינה, אלא לשאר המטרות המשותפות.

המגבלות ההלכתיות חלות גם על גננים מקצועיים המתפרנסים מעבודות גננות. גנן/קבלן הנדרש ע"י רשויות ומוסדות לבצע עבודות האסורות בשמיטה, ישאל שאלת חכם ויוכל להעזר בועדת השמיטה שע"י הרבנות הראשית.

לקראת שמיטה

ההנחיות המעשיות לביצוע העבודות לפני שנת השמיטה

1. נטיעת צמחים

עצי פרי - שתילים חשופי שורש מותר לנטוע עד ט"ז באב תשע"ד לפני השקיעה, כדי שיהיו שבועיים לקליטה ואחריהם חודש קיום, שיאפשר למנות ולחשב שנת עורלה שלמה עד ראש השנה. עצי פרי המורשים בתוך גוש הנמצא בעציץ נקוב (קוטר הנקב בתחתית יותר מ-2 ס"מ) קודם ט"ו באב, ושעמדו על הקרקע מלפני ראש חודש אלול, ונחשבים כמחוברים לקרקע - אפשר לנטעם עד ערב ראש השנה, בתנאי שבשעת השתילה גוש השורשים לא התפורר. (באופן מעשי מומלץ שלא להשקות את הגוש יומיים-שלושה לפני השתילה, כך יגדל הסיכוי שהגוש ישאר בשלמותו). עצי סרק וצמחי נוי הנתונים בגוש בתוך מיכל כנ"ל ואין חשש להתפוררות הגוש בשעת השתילה, אפשר לשתול עד ערב ראש השנה.

שתילי עצי סרק וצמחי נוי שאין בהם דין ערלה, גלויי שורש, או כשיש חשש להתפוררות גוש השורשים בשעת השתילה, מותר לשתול עד סמוך לראש השנה, ובלבד שיתרשו לפני ראש השנה, כשבועיים לפני ראש השנה. (אסור להשקות צמחים אחר ראש השנה להשרשה אם לא השתרו עד אז). צמחי מאכל וריח (עשבוניים), שתיתכן בהם קדושת שביעית, אם השתרו בשביעית יש בהם איסור ספחים וצריך לעוקרם. במרבית הצמחים דרושים לקליטה שלושה ימים, אך בצמחים איטיי השתרושות דרוש יותר זמן לכך.

שתילת מדשאות - בשתילה של מרבדי דשא או גלילים ניתן לשתלם לכל היאוחר עשרה ימים לפני השמיטה, זמן המספיק לקליטתם בקרקע. בשיטות שתילה ידניות, "פלגים" או זרייה מכנית רצוי להקדים את שתילת המדשאות בקיץ תשע"ד כדי שהדשא יספיק לכסות את השטח לפני שנת השמיטה, כדי שכיסוחי הדשא בשנת השמיטה (הגורמים לצימוח אופקי מוגבר בדשאים) לא יגרמו להתפשטותו לכיסוי הקרחות. גם צמחים אחרים - כגון: עצים, שיחים, פרחים רב שנתיים, וורדים וכיו"ב - כדאי להקדים שתילתם, כדי שיצמחו ויתבגרו ככל האפשר בשנה השישית. ככל שהצמח מבוגר יותר הוא זקוק לפחות טיפולי עיצוב, גיזום, דישון ועישוב.

עונתיים, עשבוניים רב שנתיים וגיאופיטים - במקום פרחי עונה, שנהוג לשתול בכמות גדולה לקבלת אפקטים של צבע, מומלץ לשתול לפני השמיטה עשבוניים רב שנתיים אשר יצמחו ויפרחו במשך שנת השמיטה.

לדוגמה: מיני פלרגוניום, מיני גזניה, ורבנה, מיני וינקה, אסתר רב-שנתי, מיני חרצית, זני המרוקליס, אגפנאטוס אפריקאי, מיני מרוה, מיני חוטמית, ועוד רבים אחרים.

כמו כן אפשר לשתול בצלים ופקעות לפני ראש השנה כדי שיפרחו בשנת השמיטה. כאמור אפשר לשתול ולהשריש לפני ראש השנה. אלה שישתלו סמוך לראש השנה יושקו בתחילת שנת השמיטה רק לאחר שהבצלים והפקעות השרישו מגשם. אפשר לווסת פריחה לאורך עונה ארוכה ע"י הקדמת הפריחה בחלק מהבצלים באמצעות קירור. אפשר לזרז השרשה באיחסון מוקדם בקירור בתוך מצע לח. בין המינים המתאימים לשתילה לפני השמיטה: כלנית, סיפן, אירוס, נרקיס, שושן, היפיאסטרום, נורית ועוד.

מדשאות זמניות - בשטחים המיועדים למדשאה שעדיין לא נשתלו ניתן באופן זמני לזרוע מיני זון חד שנתי המיועדים לדשא ("רייגראס") כשלושה שבועות לפני ראש השנה, להשקות ולהנביט את הדשא ולקבל אפקט של דשא ירוק במשך שנת השמיטה. אפשרות זו יכולה לפתור בעיה במקומות שלא הספיקו לשתול מדשאות קבע בשנה השישית, או שהיו צריכים לפי סדר העבודות לשתול דשא כזה בשנה הבאה. במקרה זה זריעת הדשא הזה תהיה תחליף זמני לדשא הקבוע. בזנים של זון הכיסוח אינו גורם לצימוח אופקי של הדשא. זריעה כזאת מוצעת גם כפתרון ל"מילוי" קרחות לקראת ראש השנה. כדאי לזכור שדשא זה יצרוך בקיץ כמות מים גדולה יותר מהזנים החמים הרגילים.

2. גיזום לפני השמיטה

מאחר ואנו מנענים מגיזום עצים מבוגרים ושיחים בשביעית, מומלץ לגזום בשנה השישית (תשע"ד) באופן מלא את כל הצמחים הזקוקים לגיזום. גיזום העצים יתבצע באופן מקצועי כמפורט להלן: עצים נשירים אמיתיים (שמוצאם מהאיזור הממוזג או הים תיכוני) המשירים את עליהם בתחילת החורף כגון: מיני מילה, אלון התבור, שקד מצוי, עצי פרי וורדניים אחרים וכו', ושגזמו במועדם בתקופת השלכת בחורף תשע"ד, תיקון הגיזומים וגיזומים משלימים יתבצע בהם בסוף הקיץ והסתיו למניעת גיזומם בשמיטה.

עצים נשירים "מאולצים" שאינם נושרים בארצות מוצאם החמות יותר, ונושרים אצלנו בחורף הקר יחסית, כגון: סיסם הודי, צאלון נאה, מכנף נאה, סיגלון חד עלים, שלטית מקומטת (פלטופורום), אלביציה צהובה וכדו'. ייגזמו בתחילת הקיץ תשע"ד או בסופו לקראת הסתיו בשבוע שלפני ראש השנה. גם תדירי ירק כגון: מיני פיקוס, אלון מצוי, אדר סורי, זית אירופי וכו' ייגזמו כנ"ל. אם לא יספיקו לגזום אפשר גם בסוף הקיץ בשוך החום.

גיזומי קיטום ודילול לתיקון פריצות ענפים ותיקוני עיצוב ייעשו במשך כל הקיץ והסתיו. עצים מחטניים ייגזמו בסתיו לפני ראש השנה.

גיזום עצים צעירים - יש להקפיד במיוחד על עיצוב העצים הצעירים לפני השמיטה על מנת להקטין את הצורך בגיזום בשביעית. ככל שהעץ יהיה בוגר יותר ומעוצב באופן מקצועי, הטיפול בו בשביעית יהיה פשוט יותר מבחינה הלכתית.

גיזום שיחים - מבחינה מקצועית לא ייגרם נזק לרוב השיחים ולנויים אם אינם נגזמים במשך שנה אחת, לפיכך אין לגזום את רוב השיחים בשביעית כלל. יש להקפיד גם במקרה זה על גיזום מקצועי לפני השמיטה. גיזום שאינו מקצועי עלול לגרום נזק רב לשיחים ולעצים.

גיזום גדר חיה פורמלית - שיחים המעוצבים כגדר חיה ונגזמים באופן קבוע בגן מותר להמשיך ולגזום בשמיטה ולכן אין צורך בטיפול מיוחד לפני השמיטה.

גיזום ורדים - במידה ויבוצע גיזום מדויק לפני השמיטה אפשר יהיה לוותר על הגיזום בשמיטה ללא כל נזק לוורד. לאלה הקוטפים "קטיף יורד" בקיץ תשע"ד לא יהיה גם צורך מקצועי בגיזום בשמיטה. ["קטיף יורד" הוא קטיף נמוך יותר מהרגיל בכל פעם, וכך הצמח מתנמך והולך עד סוף הקיץ והוא נמוך יותר לקראת השמיטה].

תמיכת עצים - תמיכת וקשירת עצים וזרועות תעשה אף היא לפני השמיטה. דילול חורשות יעשה בסתיו שלפני השמיטה.

סידור והלבנת גזעים לקראת החורף ופעולות להגנה מקרה (עטיפה וכו') ייעשו לפני השמיטה, ככל האפשר.

3. דישון

כדי להימנע עד כמה שאפשר מדישון בשביעית יש לדשן לפני השמיטה, בסתיו, את העצים ואת השיחים הצעירים, את המדשאות, את הוורדים, את הפרחים ואת צמחי הכיסוי העשבוניים. בקרקעות כבידות ובינוניות דישון מקצועי שיעשה לפני השמיטה עשוי למנוע לחלוטין את הצורך בדישון במהלך השמיטה. בקרקעות קלות וחוליות יש צורך לבחון במהלך השמיטה את הצורך בדישון באמצעות יועץ מקצועי. הדישון ערב השמיטה יכול להיעשות בכמה דרכים: פיזור דשן איטי שיחזור המתפרק בקרקע במשך כ- 6-12 חודשים. הרכב הדשנים יהיה כמומלץ ע"י החברות לגידולים השונים.

אפשר לפזר קומפוסט בקרקע בכמויות של כ- 10-5 ליטר למ"ר ולהצניעו קלות ערב השמיטה. בגינון מקצועי ניתן להשתמש בדשנים מסיסים בזרחן (סופרפוספט - 50 ג' למ"ר) ובאשלגן (אשלגן כלורי - 30 ג' למ"ר): באדמות כבדות ובינוניות גם בחנקן (אמון גופרתי - 30-50 ג' למ"ר). בקרקעות חוליות הדישון הסתווי בחנקן חשוב, אולם יהיה צורך לדשן בחנקן גם בשמיטה (עקב שטיפות בחורף). בגנים גדולים מומלץ להשלים את מנות הדשן החסרות רק עפ"י בדיקות קרקע. בגינון פרטי ניתן לדשן ערב השמיטה בדשן משולב כגון 20:20:20 בכמות של 30-50 ג"ר למ"ר.

עשבייה

4. עשבייה

ככלל, מותר לטפל בעשבייה בשמיטה אך, בכל זאת רצוי להקפיד על נקיון הגינה מעשבים לפני שנת השמיטה, כדי להימנע מטיפולים מיותרים להדברת עשבים בשמיטה. אפשר להשתמש בריסוס קרקע בסתיו (על אדמה נקיה מעשבים) בחומרים מונעי הצצת עשבים כגון: סימזין, גול, רונסטאר וכדו' (ולהפעילם בהשקיה). יש להקפיד, הקפדת יתר, ולנהוג בהתאם להוראות היצרן כדי להימנע מנזקים לצמחי הגן. אפשר לרסס את שולי המדשאה בראונדאפ (או בגלייפוסטים אחרים), דגנול ועוד. ריסוס מתאים עשוי להיות יעיל למשך כמה חודשים.

מלאכה

5. טיפול במדשאות

יש לבצע בשנה השישית את כל המלאכות אשר אסור לבצען בשביעית כגון: דילול דשא, איזורור, דישון, שיזרוע, שיקום, חיפוי בחול ועוד.

תשעה

6. הכנת שטח בתשע"ד עבור תשע"ו

מדובר בשטח פנוי המיועד לגינון לאחר השמיטה. פעולות שונות רצוי לבצע בשנה השישית, שנה זו, על מנת שאפשר יהיה לשתול את הגן החדש מיד לאחר תום השמיטה (סתיו תשע"ו). עבודות כגון: חיטוי הקרקע, חיטוי סולרי נגד פגעים ועשבים, ריסוס עשבייה רב שנתית בקיץ, חריש עמוק לצורך השבחות הקרקע ואיזורורה ועוד. אם אלו יבוצעו ערב שמיטה השנה בתשע"ד אפשר יהיה לבצע את הגן החדש מיד לאחר סיום השמיטה בסתיו תשע"ו, ולא יהיה צורך להמתין עד לאביב הבא או לקיץ שלאחר השמיטה.

סיכום

הכנה מסודרת של גן הנוי לקראת שנת השמיטה תתרום להחזקה טובה ברמה סבירה של הגן במשך שנת השמיטה, תוך ביצוע מינימלי של עבודות אחזקה בשמיטה בהתאם להנחיות ההלכתיות.

לקראת שמיטה
בגן הנוי

טבלת סיכום מותר ואסור בהכנת שטח לשתילה בשמיטה
* הוכן ע"י ישראל גלון

מותר - אוקמי	אסור - אברויי	העבודה
	אסור	עיבוד קרקע - חריש
	אסור	זיבול ודישון יסוד
רק בבית- גג ורצפה	אסור	זריעה
רק בבית	אסור	נטיעה
מותר בלי עיבוד		פיתוח - שבילים, קירות...
מותר בלי עיבוד		פריסת השקיה

טבלת סיכום מותר ואסור בשמיטה - אחזקת הגן

מותר - אוקמי	אסור - אברויי	העבודה
מותר בכמות נדרשת	אסור בעודף	השקיה
רק למניעת תמותה ונזק בקרקע חולית	אסור	דישון
רק למניעת תמותה ונזק	אסור	זיבול
	אסור	גיזום להמשך פריחה
מותר בלי להתכוון		קיטום להורדת פרח
	אסור	גיזום לעיצוב עץ
מותר בשינוי		גיזום למניעת שבר
מותר בלי לעבד		ניכוש עשבים
מותר לנקיון		כיסוח עשב
מותר		ריסוס עשב
מותר אם נזק משמעותי		הדברת פגעים
מותר		טיפול בדומם
מותר		טיפול במתקנים
	אסור	החלפת צמחים
מותר		ניקיון הגן
	אסור	השלמות שתילת מילואים
מותר		טיפול במערכת השקיה
מותר גדר בוגרת		גיזום גדר חיה
	אסור	עיבוד קרקע
מותר ללא עיבוד		יצירת גומות

טבלת סיכום מותר ואסור במדשאה בשנת שמיטה

מותר - אוקמי	אסור - אברויי	העבודה
ע"פ צריכת המים	להשקות בעודף	השקיה
	אסור	דישון
מותר כרגיל		כיסוח
מותר ללא עיבוד		שולי הדשא
	אסור	דילול
	אסור	איזורור
	אסור	חיפוי
	אסור	שזרוע
מותר		צביעת דשא
מותר		ניקיון
מותר		טיפול במערכת השקיה

לתשומת לבכם, כל ההנחיות במאמר מתייחסות לגינון בקרקע ותחת כיפת השמים. גינון בתוך חללים מקורים כאשר הצמחים מעל רצפה, מותר בשמיטה באופן רגיל. כלומר בחממות מרדופות, בתוך בתי מגורים, מוסדות וכדומה ניתן להמשיך ולגדל בשמיטה.

החומר הוכן ע"י ישראל גלון כדפון להדרכת גננים וחובבים ניתן להשתמש בחומר לצרכי לימוד. לצורך פסיקה הילכתית יש להתייעץ עם רב מומחה לנושא
 אשמח לקבל הערות והצעות לשיפור : isgalon@shaham.moag.gov.il

כל ההמלצות בפירסום זה הן בגדר המלצה מקצועית בלבד